

Вітчизняний законодавець йде шляхом законодавчого заохочення та визнання соціально позитивною поведінкою виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Про це свідчить той факт, що у чинному Кримінальному кодексі України виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації передбачено як окрема обставина, що виключає злочинність діяння [1]. Відповідно до ст. 43 КК України «не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності» [1]. Особа, яка виконує спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Крім того, в разі вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, таких злочинів, вона не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначено їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин [1].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на сьогодні нагально необхідними є науково обґрунтовані підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі правового забезпечення своєчасного попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 01. 11. 2015 р. № 3718-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22. 05. 2015 р. – К. : Алерта, 2015. – 304 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2015 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30. 06. 1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 05. 06. 2015 р. № 3334-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст] : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
6. Албул С.В. Методологічні аспекти реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ // Юридичний бюлетень: науковий журнал. – Одеса-Херсон, 2015. – № 1. – С. 76-83.

КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБИРАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Ісмаїлов К.Ю., завідувач кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

На сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що сучасне українське суспільство являє собою суспільство інформаційних технологій, яке використовує кожен день у повсякденному житті комп'ютерну техніку, мережі зв'язку, мобільні засоби комунікації та інші технічні засоби.

За останніми даними сьогодні доступ до Інтернету мають 46 % домогосподарств світу, тоді як у минулому році цей показник був 44 %, а в 2010 році – всього 30 %. В числовому еквіваленті мають доступ до Інтернету 3,2 млрд. людей (43% світового населення). Зафіксовано, що протягом п'яти років число користувачів Інтернетом в країнах, що розвиваються, збільшилось удвоє. Покриття населення мережами 3G зросла за чотири роки з 45 % до 69 %. Згідно звіту Міжнародного союзу електрозв'язку, Україна за показником розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій займає 79 місце (в 2010 році - 69) з індексом розвитку 5,23 (в 2010 році - 4,41) [1, с. 2-5].

Збільшення користувачів світовою мережею зумовило значне зростання кількості злочинів, які вчиняються в кіберпросторі, тому збільшуються ризики зловживання інформаційними та комунікаційними технологіями в злочинних або інших цілях.

Кіберпростір характеризується трьома основними ознаками: інформаційний простір; комунікативне середовище; утворюється за допомогою технічних систем [2, с. 216].

Сьогодні вже скоєння злочину не потребує попереднього особистого контакту з потенційною жертвою. Кіберпростір став місцем та безпосередньо інструментом злочину. У сфері телекомунікацій найбільш поширеними правопорушеннями є здійснення підприємницької діяльності без отримання ліцензії або порушення умов ліцензування. Правопорушники, не маючи законних підстав на надання послуг зв'язку та використовуючи сучасні технології, надають абонентам телефонної мережі загального користування послуги для здійснення міжнародного телефонного трафіку [3, с. 214].

Тому враховуючи особливості злочинів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, важливе значення для результативності їх оперативного документування має взаємодія оперативного підрозділу внутрішніх справ на всіх рівнях, у тому числі із представниками правоохоронних органів інших країн [3, с. 518–519]. Тим більш, що проблема розслідування кіберзлочинів та кібербезпеки сьогодні є однією з найактуальніших у сфері правоохоронної діяльності.

В останній час набуває популярності провадження правоохоронними органами зарубіжних країн кримінальної розвідки, яка є більш вдосконаленою методикою попередження та прогнозування злочинності. Завдяки саме такій діяльності накопичується розвідувальна інформація та вживаються дії превентивного характеру [4, с. 345].

Питання кримінальної розвідки досліджували провідні вітчизняні науковці, такі як С.В. Албул, О.М. Бандурка, М.П. Водько, М.Л. Грібов, Я.Ю. Кондратьєв, О.Є. Користін, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, В.В. Шендрік, та іноземні фахівці Х. Брейді, Д. Картер, К. Россі, В. Симовиць, М. Спероу, Ф. Фортін. Окремі аспекти здійснення протидії кіберзлочинності розглядалися такими фахівцями як М.О. Будаков, В.М. Бутузов, Р.А. Калюжний, Ю.Є. Максименко, В.В. Марков, А.І. Марущак, Г.В. Новицький, А.О. Чередниченко та інші.

Важливим та ефективним кроком для України була ратифікація Конвенції про кіберзлочинність [5], яка спочатку розроблялася для держав Європейського союзу, проте з ростом суспільної небезпеки кіберзлочинності була визнана й іншими країнами, які до неї приєдналися: її підписали 46 країн, включаючи 4 країни, які не є членами Ради Європи, і 23 з них вже ратифікували її. Реформи по боротьбі зі злочинністю в Інтернет мережі, які базуються на керівних принципах Конвенції, здійснюються також в Аргентині, Бразилії, Єгипті, Індії, Нігерії, Пакистані й Філіппінах [3, с. 88].

В правоохоронних органах західних держав існують спеціальні підрозділи, що здійснюють розвідку на основі відкритих джерел інформації (Open Source Intelligence - OSINT), наприклад, таку діяльність здійснюють: Scotland Yard OSINT, Royal Canadian Mounted Police OSINT, OSINT unit of New York Police Department, OSINT unit of the Los Angeles County Sheriff's Department, британська BBC Monitoring, ізраїльський Хатсав, австралійське Управління національних оцінок [6], [7, с. 38].

Для якісного з'ясування термінології «кримінальна розвідка з відкритих джерел» розглянемо більш детально поняття «кримінальна розвідка», «розвідувальна інформація» та «розвідка з відкритих джерел».

Кримінальна розвідка – це форма внутрішньої розвідки, вид діяльності державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, яка здійснюється шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики.

Метою кримінальної розвідки є своєчасне запобігання, виявлення й нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики [8, с. 139].

«Вікіпедія» надає таке базове визначення розвідувальної інформації (розвідувальні відомості) – це оброблена, проаналізована та/або поширена інформація, яка використовується з метою прогнозування, попередження або спостереження за кримінальною активністю [9]. Як можна побачити з наведеного визначення, за своєю суттю розвідувальна інформація є дуже подібної до застосовуваного на теренах пострадянських країн терміну «оперативно-розшукова інформація».

Відповідно до американської Інструкції з організації роботи з відкритих джерел інформації в розвідувальних цілях, остання являє собою одну з видів воєнної розвідки, яка призначена для пошуку, збору та аналізу інформації з загальнодоступних джерел [10].

Закон США «National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2006» визначає розвідку з відкритих джерел як розвідку, що здійснюється шляхом збору, обробки та передачі цільовому адресату інформації з загальнодоступних відкритих джерел з метою вирішення конкретних завдань розвідки [11].

Розвідка відкритих джерел – це завжди специфічна інформація, зібрана й структурована особливим чином для відповіді на конкретні запитання. У спрощеному варіанті, даний термін стосується інформації, що не має грифу «таємно». Розвідувальне співтовариство США (Intelligence Community) визначає таку інформацію як загальнодоступний матеріал, що може отримати кожен законним шляхом через запит, купівлю чи спостереження [12, с. 257-258].

На пострадянському просторі термін «розвідка з відкритих джерел» у прямій інтерпретації не використовується. Водночас в законі України «Про інформацію» наводиться визначення терміну «інформація» та надається класифікація доступу до інформації. Так, «інформація» – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, причому, будь-яка інформація вважається відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Цим же законом дається визначення терміну «масова інформація», під якою розуміється інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб [13].

Разом з тим, у тлумачному словнику українських термінів наводиться таке визначення терміну «інформація з відкритих джерел» – це інформація, яка призначена для громадськості; інформація із зовнішніх джерел, наприклад, таких як наукова література; офіційна інформація; інформація, що видається громадськими організаціями, комерційними компаніями і засобами масової інформації [14].

Таким чином, стрімке зростання ролі та цінності інформації, розвиток інформаційних технологій, програмних та апаратних засобів, доступність мережі Інтернет, збільшення інформаційного потоку відкритої інформації з одного боку та запровадження методик кримінальної розвідки серед правоохоронних органів з іншого боку ставить збір та аналіз інформації з відкритих джерел одним із дієвих сучасних інструментів збирання оперативної інформації під час кримінальної розвідки.

Література

1. Измерение развития ИКТ: Новые тенденции, новые проблемы // Симпозиум по всемирным показателям в области / ИКТ. - Хиросима, Япония. – 2016. - №1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.itu.int/en/itu/news/Documents/2016_ITUNews01-ru.pdf
2. Манжай О.В. Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності / О.В. Манжай // Право і безпека. – Харків : Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2009. – № 4 (31). – С. 215–219.
3. Весельський В.К. Протидія кіберзлочинності в Україні: правові та організаційні засади: навч. посіб. / [О.С. Користін, В.М. Бутузов, В.В. Василевич та ін.]. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 729 с.
4. Жицький Є.О. Роль ДСБЕЗ у оперативному обслуговуванні об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернет / Є.О. Жицький // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12 грудня 2014 року) МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 343-345.
5. Конвенція про кіберзлочинність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
6. Open-source intelligence [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Open-source_intelligence#Law_enforcement
7. Жарков Я.М. Наукові підходи щодо визначення суті розвідки з відкритих джерел / Я.М. Жарков, А.О. Васильєв // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – С. 38-41. – (Військово-спеціальні науки; вип. 30).
8. Албул С.В. До питання визначення правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ / С.В. Албул // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 1. – С. 137-140.
9. Criminal intelligence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_intelligence.
10. Open Source Intelligence. FMI 2-22.9. December 2006 [Електронний ресурс] // Federation of American Scientists. – Режим доступу до сайту: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf>.
11. National defense authorization act for fiscal year 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dod.gov/dodge/olc/docs/PL109-163.pdf>.
12. Ржевська Н.Ф. Розвідка відкритих джерел (open source intelligence) / Н.Ф. Ржевська, О.О. Кожушко // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : всеукраїнська наукова конференція, Львів, 27 травня 2011 р. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – С. 257-261.
13. Про інформацію станом на 21.05.2015 : Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650.
14. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, русско-українсько-английський, english-russian-ukrainian. НП 306.7.086-2004. – [Затверджений наказом голови Дер-

МІСЦЕ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

*Кириченко О.В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

Незаконний обіг вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин є одним із чинників напруженості криміногенної ситуації на території держави та сприяє існуванню збройної злочинності. Збройні напади завдають руйнівних пошкоджень інфраструктурі населених пунктів, непоправної шкоди життю і здоров'ю громадян, мають резонансний характер, посилюють страх і відчуття незахищеності у населення, нівелюють у суспільній свідомості зусилля держави, спрямовані на стабільний розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод людини, створення гідних умов їх життя.

Оперативно-розшукова протидія незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин є одним із пріоритетних напрямів протидії злочинності, яка складається з виявлення та оперативно-розшукового запобігання злочинам і виявлення осіб, які готують вчинення злочинів або їх вчинили.

Разом з тим варто наголосити, що на сьогодні стан оперативно-розшукової протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин є незадовільним. Так, підсумки анкетування, проведеного нами серед працівників підрозділів кримінальної поліції показали, що на питання, як Ви оцінюєте ефективність оперативно-розшукової протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин, «достатньо» відповіло 30,5 % респондентів, а «недостатньо» – відповідно 69,5 %. Однією з проблем незадовільного стану оперативно-розшукової протидії цим злочинам є недосконалість існуючих тактичних прийомів виявлення та запобігання зазначеній категорії злочинів, а також документування злочинної діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба щодо вдосконалення цього виду діяльності, яка б відповідала вимогам сьогодення.

Отримання оперативної інформації про факти незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин можливо насамперед шляхом проведення розвідувально-пошукових заходів у зоні об'єктів оперативної уваги. Результатами розвідувально-пошукових заходів є індикативні дані, що дозволяють виявити кримінальний потенціал певних осіб, які можуть вчинити злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин, тенденції розвитку криміногенної ситуації, визначити умови та характер розповсюдження цих злочинних проявів.

До об'єктів оперативного обслуговування, на які працівники кримінальної поліції повинні звертати увагу з метою виявлення та запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин потрібно віднести: 1) споруди та будівлі, в яких розташовані об'єкти, що знаходяться під охороною (склади озброєння, виробничі підприємства, що мають зброю, вибухові пристрої і речовини для ведення виробничих, рятувальних, дослідницьких робіт, навчання, охорони та ін.); 2) певні території, де знаходяться зазначені предмети, що можуть бути предметом посягання; 3) особи, які потенційно можуть здійснювати підготовку до вчинення цих злочинів; 4) особи, які можуть володіти інформацією про підготовку цих злочинів.

Оперативне обслуговування дозволяє здійснювати постійне спостереження за об'єктами та особами, які становлять оперативний інтерес, з моменту отримання інформації й до моменту її реалізації. Вихідною організаційно-тактичною передумовою ефективного оперативного обслуговування є оптимальна розстановка оперативно-розшукових сил і засобів, що забезпечує високий рівень оперативної обізнаності оперативних підрозділів кримінальної поліції про протиправні факти та події, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин. Загальною метою оперативного обслуговування повинно бути своєчасне виявлення злочинів та осіб, які їх готували та вчинили, виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес. Поряд з цим кримінальна поліція повинна здійснювати пошук у місцях зі складною оперативною обстановкою (концентрація кримінально злочинного елементу, збут заборонених до обігу предметів і речовин, вкраденого тощо) шляхом здійснення комплексних заходів з відпрацювання певного району (багатоцільовий оперативний пошук).

Ми вважаємо, що з метою виявлення осіб, які займаються незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин, безпосередньо пошукова діяльність підрозділів кримінальної поліції повинна здійснюватися серед наступних категорій осіб: осіб зі злочинного середовища, які зберігають зброю як для власної безпеки, так й для вчинення злочинів; особи, які зберігають зброю для власної безпеки; осіб, які мають виробниче відношення до вибухівки; колекціонери; осіб, яким зброя дісталась у спадщину, але вони не перереєстрували її; осіб, до яких зброя потрапила випадково; учасників бойових дій; військовослужбовців, які знаходяться на дислокації в зоні АТО; волонтерів тощо.